

Henri
Michaux

Cesta
nepoddajnosti

Tato kniha se těší laskavé podpoře Nadace Český literární fond.

© Editions Gallimard, 1986

© Rubato, 2011

Translation © Tereza Maňhalová, 2011

ISBN 978-80-904817-2-5

I. Poltergeist

Poltergeist – neví se přesně, co to je, ví se jen, jak se projevuje: nejčastěji někde na venkovské samotě, začnou se předměty zničehonic samy od sebe pohybovat, zásuvky se otevírají, přístroje se vznášejí, nábytek včetně masivních kusů a těžkých almar mění svá běžná místa, nádoby, vázy, plné hrnce, ze kterých ani neukápnou, se přemísťují vzduchem na několikametrové vzdálenosti, anebo se hrníček na místě roztrhne na sto kusů, zatímco kára se klidně skutálí ze schodů a ani se nenakrápne. Kameny a kusy tašek, hozené bůhví odkud, přilétají po absurdní trajektorii na zcela nepředvídatelná místa. Míří na toho či onoho z obyvatel domu stejně tak jako na zvědavce, okukujícího souseda, jako by ho měly zasáhnout, jenže těsně před ním zpomalí a sotva znatelně do něj narazí.

Domácí předměty, boty a kabáty mizí a objevují se venku. Stává se to někdy za soumraku, jindy za bílého dne.

Hluk, jako by někdo vláčel objemný, neskladný nábytek, jako vrzání vrat, jako by železnou tyčí prorážel otvory. Nelo-

kalizovatelné, ale zato pořádně silné zvuky, únavné, stokrát, tisíckrát, celou noc opakované.

Nadělané škody jsou zanedbatelné, ale obydlí se stává nesnesitelným.

Událo se to ve všech zemích, na všech světadílech a děje se to dodnes.

Svědků není málo, především místní obyvatelé, rodina a blízcí i vzdálenější sousedé. Dále zvědavci. Lehkověrní i nedůvěřiví, prostáčekové i vzdělanci, vážené osoby i vyšetřující úředníci. Líčí, popisují a stvrzují podpisem, že viděli, zažili nebo utrpěli tak nelichotivé věci, že jim musíme spíš uvěřit než je podezřívát ze lži.

„Neznámá síla“ na ně nebrala žádné ohledy a příhody rozhodně nejsou vzrušující, podivuhodné, zázračné ani zdrcující, ba spíše naopak, bez jakékoliv velikosti.

Jsou-li na blízku psi, vzdalují se vystrašeně, často s téměř neslyšným kňučením.

Jedná se tu o ty nejfádnější případy, v nichž nelze odhalit žádný zvláštní úmysl, žádný vztah k nějakému dramatu, vraždě, násilné smrti ani k žádné otevřené nenávisti nebo hrozbě pomsty.

Rozhodní a zatvrzelí pochybovači soustavně pátrají po podvodu, o němž lze uvažovat kdykoli a který je také možné na případ, díky jeho pokušitelské povaze, snadno a posteriori naroubovat.

Zároveň však bylo zaznamenáno mnoho posudků přímo před očima všech možných pozorovatelů, v kteroukoli denní i noční dobu se konaly prohlídky a opakovaně se sepisovaly protokoly, aniž by se, přes obvyklý nátlak, podařilo podvod potvrdit. Nepotvrdila se dokonce ani možnost podvodu, která by bývala v případě přiznání učinila z podvodníka výjimečnou osobnost zaslíbenou velké budoucnosti na jiné scéně.

V takovýchto hrubozrnných a zcela bezúčelných, současných nebo nedávných případech se ony prapodivné zarážející jevy, mediumní či nemediumní povahy, zdají naznačovat jedinečnou a nepřekonatelně účinnou cestu (jako výraz zoufalství, zásadního protestu a nepoddajnosti), a bylo by rozhodně lehkovážné jen tak se jí vysmát a bez delšího přemýšlení jí pohrdnout.

V mnoha případech se zjistilo, že zvláštní jevy ustávaly v nepřítomnosti určité dívky (patřící do rodiny nebo v rodině zaměstnané) a navracely se s její přítomností, která nicméně nemusela být nijak zvlášť těsná.

Ve chvílích, kdy byla dívka ve sklepě nebo v místnosti oddělené jednou nebo dokonce dvěma zdmi od té, kde se podivné příhody odehrávaly, takže byly zcela mimo její dohled, jevy neustávaly a neztrácely ani na síle, ani na frekvenci, ani na přesnosti.

Pokud je podezřelá dívka (zřídka se jedná o chlapce) původcem těchto podivuhodných zmatků, provádí je se svrchovanou lehkostí.

Pozorujte ji, jak dlouho chcete, nikdy nespatříte podezřelé gesto. Většinou se chová klidně. Žádné úsilí ve tváři. Ani jediná křeč. Ani náznak napětí. V jejím chování není nic zvláštního.

Máme si snad o té nevýrazné osůbce začít myslet něco lepšího?

Zdá se, že dokáže být neposlušná, a to znamenitě neposlušná, se silou hodnou obra. Unavená věčnými příkazy a zákazy, rozhodla se nejspíš zpřevracet nesnesitelnou domácnost, kde se nic neděje. Nemá to nic společného s uměním – oblastí, která ji nezajímá – dokonce ani s fraškovitým uměním ne, s ničím zaměřeným k legraci nebo k tragédii nebo k divadlu, a přes všechnu svou škodolibost nepředstavuje její útok vlastně žádné skutečné nebezpečí, jelikož vět-

šinou sama vše zastaví těsně před tím, než věc zvažní. Žádný plán. Trocha rozptýlení. A tak málo zaměření, že nikdo z přítomných nezůstane v bezpečí.

„To“ není vynalézavé, spíš hravé, pokoušivé a se zlem jen tak flirtuje. Nieméně se nestává, že by ta nezpůsobná holčička házela květinami místo kamením anebo rozdávala pohlázení místo pohlavků. Žádný dům pronásledovaný laskavostí není znám. (Že by laskavost a něha neměly žádnou psychickou sílu?)

Podniká vražedné útoky. V odpověď na každodennost, skrze každodenní předměty, napadá domácí pořádky, zdánlivě platný zákon věcí uvnitř obydlí.

Útoky na duševní vyrovnanost, poklidnou a měšťáckou atmosféru, prastarý zákaz změn.

Zlobí se na domácnost.

Její jednání bude nejspíš určitou formou vyjádření, živelnou psychickou realizací. Objevila a proměnila v čin samo fyzično nepoddajnosti a mrazivého vzteku. Přímou cestu psychiky k věcem.

Přecenili jsme otce. Podceňujeme bydliště, domácnost.

NA POČÁTKU JE OBYDLÍ, obývaná místnost, vše co obklopuje a na nejvyšší míru omezuje, dům.

Dítě je pro volnost pohybu. Dům, sídlo mnoha zákazů, na lidské mládě hned od prvních let silně působí.

V tomto vězení mrtvě a věčně „přebývají“ těžké předměty a nábytek a tvoří s ním celek, který je ještě nesnesitelnější (pokud je nesnášen), ještě více nenáviděn, a tak marně, tak nezapomenutelně nenáviděn, víc než samotní rodiče, obývaný okultnější náladou, strnulejší, důležitější (a na začátku života ohromnější). Tam se odehrává rituál každodennosti, který vypadá, jako by neměl nikdy skončit.

Nábytek a přísný pořádek místností tak působí den co den na úkor dětské potřeby zmatků a nezávislosti, chuti poskakovat a všechno zpřevracet vzhůru nohama.

Svazující celek, symbol nucení a pravidel, ty svíravé, oddělující a neoblomně uzavírající zdi, které jsou samým vzorem dospělosti, dokončenosti, ustrnulosti, kde se už nic neděje: obydlí – nešlo by ho na oplátku nějak napadnout, potrápít ... a pobavit se na jeho účet?

V bytě vládnu hodnotné předměty, vybrané dospělými a určené jen pro ně, některé dokonce zvlášť vyrobené a sestavené pro pána domu, a musejí být respektovány.

Dítě od přirozenosti na tohle není, neocení „jejich“ volbu a „jejich“ drahý nábytek. Není pro stavění, nýbrž pro boření, ne pro vztyčování, ale pro kácení, ne pro zpěv, ale pro povyk, pro šarivari, pro randál, pro ničení, pro vše ohlušující, rozkladné, pro strkanici a pro tahanici, pro trhání a rozbíjení. Klouzačka, houpačka, a ne křeslo, jsou pro něj odpočinkem.

Otcovský dům (a dříve byly všechny domy, hlavně na venkově, domy otcovskými, plnými nehybného nábytku, tyranských rodičovských návyků a neměnných životních pra-

videl), tento celek byl pro dítě natolik určující, že to nikdy nedokážeme dostatečně vyjádřit.

Ať v dobrém či ve zlém, nikdy na něj nezapomene.

S počátkem dospívání zjeví se mladému člověku, kterého život volá ven, obydlí znovu, v podobě nepříjemné „nádobky“.

To jemu se děvče snaží vzepřít, tomuto celku, se kterým se od dětství muselo potýkat, místu, které teď s novou silou nabývá smyslu překážky.

Copak otec, jeho řeči přejdou. I jeho osoba koneckonců ujde, chodí sem a tam, přichází, odchází, už je pryč. Kdežto dům je tu dál a komanduje.

Mladému člověku se vrací prudkost dětství v jiné podobě, lépe ovládaná, psychická.

„To“, výtržnická síla, kterou má dívka v přímé či nepřímé moci, nemá prázdnou představivost, nejčastěji se omezuje na přemísťování věcí, náčiní, nábytku, primární požitek dospělými příliš zapomínaný: převracet, rozbít předměty, prvotní východisko zlosti a rozhořčení.

Sekundární výsledek, důležitý sice, nicméně zdaleka ne tolik, jak se zdá, spočívá v pokusu udělat obyvatelům domu život nesnesitelným, a to způsobem, kterému nebudou umět zabránit.

Kameny, které dopadají na určité domy a pronikají do téměř uzavřených místností, musí občas projít otvory, kudy by

se neprotáhla ani silnější paže. Navíc mění směr letu a někdy se zdá, že se vznášejí. Ať pozorujete sebezatvrzeleji, nezjistíte ani kde se rodí, ani odkud přilétají.

K tomu všemu běžně přilétají vlažné! Bizarní, že?

Ať už dívka jevy vyvolává, nebo jen ovládá jejich účinnost, kdyby se skutečně tolik zlobila na toho či onoho z obyvatel domu, otce, pána, matku, strýce, rodiče, mohla by je díky silám, které ovládá, vážně napadnout. Mohla by je tahat za nos, zkroutit jim prsty, utrhnout uši, zlomit nohu, vyrazit zuby, zpřerážet žebra, vyškrábat oči, škrtit je a dusit, zraňovat je a tisícerým způsobem tisíckrát po sobě je mučit nebo by je mohla zostudit, přede všemi zesměšnit, stáhnout jim košili, spodní prádlo, udělat z nich postavičku z grotesky, zapálit jim vous, zfackovat je, pokrýt bahnem nebo hnojůvkou a úplně je poplašit. „To“ by to dokázalo. „To“ je má v hrsti. „To“ by se mohlo chovat odporně podle a slavnému otci, už přes sto let příliš slavnému, by mohlo pěkně pošramotit pověst.

Pod tíhou směšnosti by se už neodvážil nikde ukázat. Mohla by... ale nic takového neudělá.

Není to její styl. Nenaléhá. Nesnaží se dílo dokončit. Většinou v tom není žádná velká zlomyslnost ani promyšlenost. Nemá vlastně žádný cíl. Totální nedostatek syntaxe. Stále ještě na dohled stádia čmárání a kolotočů. Rozptýlení. Na celé měsíce.

Zato dům i s jeho vybavením může dívka napadat (tímto neviditelným psychickým způsobem) až do základů, nešetřně, vesele se bavit na jeho účet a s potěšením z bezúčelnosti do něj bít jak do snopu. Nemusí se omezovat, nehrozí žádné nebezpečí ani následky, jako když jsou zranění nebo postižení lidé, nehledě na to, že do napadených předmětů se může pouštět stále znova, do nekonečna.

Bouchat, něco rozbít, například židli, naházet kamení do salónu, to není jen polovičaté řešení; tu a tam něco podpálit musí být potěšení sui generis, které si může původce skrze psychické řešení opětovně dopřávat.

Říkat takovému jednání pomsta nebo revanš by bylo přehnané. Dívka nedělá nic jiného, než že skrze přímé, spontánní činy úspěšně realizuje svůj vzdor, odpor a živelný vztek. Častá a běžná dětská chuť všechno rozbít, „poslat všechno do háje“, „vyhodit všechno do povětří“, „rozhybat strnulost“, způsobit randál se tedy dá občas realizovat.

Zvláštní místo zastávají nesnesitelné – tak monotónní – zvuky.

Nijak rafinované ovšem. Daly by se najít odpornější, palčivé, nesnesitelné, groteskní, zesměšňující, takové, že by se je potrefené osoby styděly poslouchat a utíkaly by před nimi rychleji než před těmi kameny, kterými se po nich hází. I tady chybí představitivost. Žádná promyšlená, propracovaná zlomyslnost.

Ve vzácnějších případech vyšlehnou tu a tam, na místech, kde není nikoho vidět, bezvýznamné požárky. Opakovanost a marnotratné množství tohoto druhu zábavy se zdá potvrzovat, že se jedná o nedbalou, uspěchanou hru. Založit oheň, nechat vyšlehnout plameny, spoustu malých a prostředních plamének musí být spíš potěšení z lehkosti než vůle páchat zlo: chuť uvidět vznikající oheň spíš než napáchat škody.

Oheň pro oheň.¹

I v minulých stoletích, když lidé mluvili o domácích strašidlech, šotcích nebo džinech, vážali přiřknout nějakou pevně určenou roli těmto duchům, kteří bouchali, hlučeli a prováděli různé darebácké kousky, moeni i neschopní zároveň. Je snad tak těžké vyjádřit se skrze předměty ovládané pouze psychickou silou? Neschopní vynalézavosti, dokážou jenom pohotově a naléhavě zvýrazňovat nějaký zvuk či úkon.

Každopádně se tu netvoří žádné umění. Ani náhodně, ani umění ve své nejživelnější formě, a také žádné „představení“, přes všechny nahromaděné možnosti. Dokonce ani žádné zohyzdění.

Přiřknout takové nevysvětlené děje nějakým nadlidským „entitám“ by znamenalo považovat je za duchem nezralé, zabývající se hloupostmi, věnující se směšným činnostem, ztřeštěným a stokrát dokola opakovaným hrám.

Ale není hra koneckonců tou (zpočátku) nejzákladnější, (a nakonec) tou nejhrouževnatější ze všech činností?... Taký to nápadně připomíná syndrom nutkavosti k opakování.

Ještě přichází na mysl otisky nebo útržky psychiky. Tak byly ke všeobecnému překvapení v mezihvězdném prostoru nalezeny místo molekul a atomů... volné radikály, až dosud neznámé a považované za nereálné.

Zaráží nás, že dívka vládne takovou mocí, takovou silou (a ne jen nějakou psychokinetickou silou, jakou zaznamenali vědci v jedné americké vysokoškolské laboratoři, schopnou pouze převracet hrací kostky, karty nebo zápalky) a zůstat přitom bdělá, pozorná, bez sebemenší ztráty vědomí. Medium zvláštního druhu.

Vypadá, že ani netuší, co způsobuje nebo způsobila, ani jak by to mohla způsobit. Zbytečně a pravděpodobně špatně se jí vyptávají. Promluvila by snad v hypnóze?

Jedna dívka občas viděla, co se dělo mimo dosah jejího dohledu, slyšela slova pronesená šeptem ve vzdáleném domě, rozuměla otázkám položeným v její nepřítomnosti a vhodným způsobem odpovídala na dálku na daný pokyn. Občas předvídala nebo oznamovala přemístění nějakého předmětu.

Občas tedy věděla. Někdo jiný v ní věděl, ovládal, kontroloval činy a bez očí viděl. „Zdvojená“.

Zdvojený člověk je především rozpolcený.

Víceméně každý pocituje čas od času touhu opustit své vlastní „já“ (ten aproximativní celek) a je v pokušení být nějakým jiným „já“. Masky, průvody, různé slavnosti a veselice odpovídají tomuto pokušení, aniž by je plně uskutečňovaly, nejdou až do konce a nepřekračují hranici opičení.

Jelikož prvořadým životním problémem je převzetí odpovědnosti za vlastní bytost, ustavuje se osobnost každého člověka, nikoliv bez tápání, již v prvních letech života ve formě, která co možná nejpohodlněji vyhovuje danému prostředí a díky své praktičnosti pak zůstává celá léta víceméně neměnná.

Když potom takový útvar nabude časem na hloubce, nemůže být přes všechnu naši lítost a svoji neuzpůsobilost pro život znovu rozčleněn. Toho lze dosáhnout jen ve velmi výjimečných případech, pod tlakem palčivě pociťované nutnosti.

Bylo zaznamenáno, že dochází-li k rozštěpení² osobnosti (přirozenému nebo uměle vyvolanému) a obzvláště, když se jedná o rozštěpení jedné osoby do tří, vnucuje se často povaha zcela odlišná od základní povahy³ nemocné osoby, „zlomyslná osobnost, šotek“, která si libuje v rošťárnách a v šibalství ne bez podobnosti s diblíkovskými kousky, jaké má ve zvyku Poltergeist. Ve škodolibém a vzájemném pokušení jednotlivých osobností můžeme postřehnout stejnou „pečeť“ vzpírající se holčičky.

Neboť v případech posedlosti dochází k matoucímú jevu, který by ovšem nikoho zmást neměl, že totiž ani sama podezřelá dívka neuniká pronásledování. I ona je na mušce a obtěžovaná. Vrhane kameny míří i na ni.

Zde se pravděpodobně nachází jeden z klíčů k záhadě, právě ten, který se teď hodí použít.

Něčí druhé já není jen druhotná část jeho přirozenosti, která se nečekaně a mocně dere dopředu a zastíňuje, využívá překvapení, část základní. Taková druhotná osobnost totiž chová k té základní jistou zášť, nepřátelství a nenávisť. Většinu času podmaněná druhotná osobnost pak naráz odhalí, nakolik nesnáší tu dominantní, hlavní postavu, která až doteď hrála určující roli.

„Neviditelná síla“, která trápí poslušnou holčičku, na níž se zlobí její druhé já,⁴ rozhořčené dívčinou poddajností, pak jistě není bůhvíjakou lstí určenou ke zmatení stop. Je to zášah nově dominující části, která dívku trestá za to, že byla poslušnou holčičkou a všemu se podřizovala. Je to trest.